

Agata Szymaniak

Elementy dialogu z wartościami chrześcijańskimi w sztuce buddyjskiej

Nurt SVD 46/wyd. spec., 95-101

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elementy dialogu z wartościami chrześcijańskimi w sztuce buddyjskiej

Agata Szymaniak

Mgr teologii UKSW, specjalność: misjologia; doktorantka II roku religiologii UKSW; spectrum zainteresowań naukowych: dialog międzyreligijny na gruncie sztuki i duchowości ze szczególnym wyróżnieniem realiów japońskich.

W dialogu chrześcijańsko-buddyjskim można wyróżnić wiele płaszczyzn: według klasycznego podziału mówi się o dialogu życia, doktrynalnym, religijnego doświadczenia, intermonastycznym czy dialogu dzieł. Dialog w sztuce to zapewne drobny element szerokiego spektrum kontaktów wyznawców Chrystusa i *dharmy*. Obserwując jednak wnikliwie przestrzeń artystycznego wyrazu w obu tradycjach – można w pewien sposób przybliżyć głębię ich rzeczywistości duchowej.

W dialogu duchowości tych dwóch religii szczególne miejsce zajmują wartości *agape* i *karuna*. Bezinteresowna miłość chrześcijańska zdaje się znajdować swoje dalekowschodnie odniesienie w *karuna* – jednej z czterech lankijskich cnót Brahmaviharas. Należą do nich: *metta* – serdeczność, *mudita* – życzliwość, *upekkha* – sprawiedliwość oraz *karuna* – współczująca dobroć. W tym rozważaniu zostanie podjęta próba omówienia roli *karuna* na przykładach bóstw panteonu buddyjskiego. Refleksja nad przedstawianymi dziełami sztuki przebiegać będzie nie pod kątem dogmatycznym – a jedynie w duchu odczucia istoty sacrum.

Kannon

Postacią specyficzną dla buddyjskiego postrzegania rzeczywistości jest *bodhisattwa*, czyli tzw. „oświecona istota”. Oznacza osobę, która podążając drogą oświecenia zrezygnowała z jego najwyższego stopnia, równoznacznego z największym szczęściem nirwany, w celu przekazania poznanej ścieżki innym. Ta, uważana za ideał, postawa wynika z pragnienia, aby wszyscy mogli brać udział w zbawieniu. Przykładem *bodhisattwy*, których może występować w buddyzmie wiele i jakie wskazują na stan uświęcenia, jest Bodhisattwa Miłosierdzia – w Chinach nazywana Kuan-yin, w Japonii Kannon. Jej najczęstsze wyobrażenia ukazują ją jako kobietę w białej szacie, siedzącą nad brzegiem rzeki, pod wierzbą lub na kwicie lotosu. Od czasów pierwszego zetknięcia chrześcijaństwa z Japonią w XVI wieku – wizyt Franciszka Xawerego na dworach tamtejszych książąt – Kuan-yin identyfikowano z Matką Bożą z Dzieciątkiem – co zapoczątkowało jej wizerunki w sztuce Dalekiego Wschodu.

Kannon (Korea)

Kuan-Yin (Chiny)

Matka Boska (Japonia)

Inny częsty temat artystyczny to postać Buddy Majtreji, w Japonii czczonego pod imieniem Miroku. Określany także mianem Buddy Przyszłego Czasu ma nadejść na przełomie er i wprowadzić wszystkie istoty posiadające duszę w kolejny etap czasów. Zamyślenie Buddy pozostającego w wewnętrznej harmonii i chęć obdarowania tym mistycz-

nym pokojem całej ludzkości wyjątkowo koresponduje z postacią Jezusa Frasobliwego – niosącego zbawienie i pochylającego się nad kondycją człowieka.

Idealy buddyjskie zostały uwiecznione także na malowidłach. Na obrazie zdobiącym relikwiarz z Horyuji przedstawiono epizod z poprzednich wcieleń Przebudzonego – Gautamy. Połączono tu kompozycyjnie trzy kolejne wydarzenia: po lewej stronie, na szczycie urwiska, rysuje się sylwetka księcia Mahasattwy

Ofiara Mahasattwy (Kyoto)

Miroku (Kyoto)

(czyli „wielkiej istoty”), scena centralna przekazuje, jak przejęty litością rzuca się ze skały, aby stać się pokarmem dla ginącego z głodu stadka tygrysów. Spełnienie tej ofiary ciała widać u podstaw pejzażu.

Budda Amida

W japońskim nurcie buddyjskim amidyzmu podkreślono wartość zaufania i modlitwy. Pokorna inwokacja do imienia Buddy Amitabhy: „*namu Amida butsu*” miała decydować o przyjęciu w godzinę śmierci do Raju Czystej Ziemi. Każdy człowiek mógł dostąpić zbawienia dzięki obietnicy

Amidy, jego bezgranicznemu miłosierdziu czuwającemu nad światem i udzielającemu pomocy. Na gruncie tych wierzeń ukształtował się charakterystyczny dla Japonii typ ikonograficzny *raigo* – obrazujący moment zstąpienia Amitabhy na ziemię, aby wraz z *bodhisattwami* powitać zmarłego i zabrać go w pąku lotosu do raju. Przedstawienia te wieszano nad łóżem umierających. Konający, trzymając w dłoniach barwne sznurki przywiązane do obrazów, wierzyli, że utrzymują kontakt z Buddą.

Enso

Znane jest również malowidło z Kyoto – „Amida przechodzący przez góry”. Zza wzgórz na horyzoncie wyłania się papier-

Budda Amida (Japonia)

Amida przechodzący przez góry
(Japonia)

się Amitabhy unoszącego ręce ku górze w geście wyzwolenia. Krajobraz pogrążony jest w półmroku przedświt. Alegoria nauki buddyzmu wskazuje na nieskończone miłosierdzie Amidy, spływające na ziemię tonącą w ciemnościach win i niewiedzy. W ten sposób niebo zbliżało się do ziemi. Ciepło i blask światła oznaczało przyjście pana raju osobiście do każdego, najbardziej uwikłanego człowieka. Te pełne współczucia obrazy przywodziły na myśl zawierzenie Bożemu Miłosierdziu i przywiązanie do

przekazu chrześcijańskiego wizerunku „Jezu, ufam Tobie”.

Dla malarstwa w duchu *zen* charakterystyczne pozostaje tak zwane *enso* – okrąg malowany jednym ruchem pędzla. Zawiera kwintesencję nauk *zen*. Koło, manifestacja doskonałości, zniesienie wszelkich przeciwieństw wskazuje na absolutną jedność i buddyjską prawdziwą pustkę. Przekazuje rzeczywistą istotę wszystkich rzeczy, naturę Buddy, esencję wszechświata. Ten symbol absolutu mówi też o całości, pełni i nieskończoności. To znak

Enso (Japonia)

wanie w ikebanie chrześcijańskiej. *Enso* zostaje oparte na zarysie krzyża, z którego tryska życie w postaci kwitnących czerwienią kwiatów.

Enso -ikebana (Japonia)

dynamizmu, aktywności i otwarcia na pełnię życia. Dla chrześcijanina jako nieuniknione jawią się paralele z życiem Trójcy Świętej i samoudzieleniem się Miłości. Motyw *enso* znalazł interesujące zastososo-

Sumi-e

Monochromatyczne malarstwo tuszowe sumi-e także wyrosło na gruncie *zen*, a za cel obierało sobie skomponowanie krajobrazu filozoficznego. Prostymi środkami oddawało „ukrytą duszę natury”, symbol jedności świata, człowieka. Pejzaże pełne rozciągającej się w otoczeniu mgły stanowiły oddźwięk elementu pustki, buddyjskiej pozytywnej nicości. W myśl tej sugestii „prawdziwe piękno zobaczy ten, kto umie niedokończone dokończyć w duchu”.

Duszę chrześcijańską ta refleksja kierowała ku uniżeniu Boga, „ukryciu, by świat było widać”, a pośrednio ku kenozie Chrystusa. Podobną myśl można znaleźć w słowach „Tryptyku Rzymskiego”: „Przedwieczne Słowo. Jakie przedziwne jest Twoje milczenie we wszystkim, czym zewsząd przemawia Stworzony świat” czy we fragmencie poezji księdza Jana Twardowskiego:

„[...] w jarzębinach wiesz
dzwońce cię podziobały
właśnie dlatego kocham, że jesteś wielki mały”.

Sumi-e (Japonia)

* * *

Agata Szymaniak

Elementy dialogu z wartościami chrześcijańskimi w sztuce buddyjskiej

Streszczenie

Artykuł podejmuje problematykę dialogu międzyreligijnego na płaszczyźnie przekazu artystycznego. Nośnik ten wydaje się możliwie najbliższej oddawać rzeczywistość duchową. Refleksja nad pokrewieństwem wartości moralnych w tradycjach chrześcijańskiej i buddyjskiej bierze za źródło lankijskie cnoty: *karuna*, *metta*, *mudita* i *upekkha* (odpowiednio – współczucie, serdeczność, życzliwość i sprawiedliwość). Medytacja nad głębią ideałów *agape* i *karuna* zostaje przeprowadzona w oparciu o przykłady religijnej rzeźby i malowideł Japonii (wizerunki bóstw *Kannon*, *Miroku*, *Amidy*, księcia *Mahasattwy*). Rozważanie zostaje zakończone kontemplacją monochromatycznego malarstwa tuszowego *sumi-e*, wpisującego się w tematykę poezji papieża Jana Pawła II i księdza Jana Twardowskiego.

Słowa kluczowe: buddyzm, dialog międzyreligijny, sztuka

Agata Szymaniak

The Elements of a Dialogue with the Christian Values in Buddhist Art

Abstract

The present essay tackles on the problem of inter-religious dialogue in terms of an artistic communication. The means seems to possibly most faithfully express the spiritual reality. The reflection upon the affinity of the moral values in the Christian and Buddhist traditions tends to originate in the Sri Lankan virtues: *karuna*, *metta*, *mudita* and *upekkha* (compassion, friendliness, kindness and justice – respectively). The meditation upon the depth if the *agape* and *karuna* ideals is being conducted on the basis of the examples of a religious sculpture and Japanese paintings (the portraits of the deities: *Kannon*, *Miroku*, *Amida*, Prince *Mahasattwa*). The ponderings end with the contemplation of *sumi-e* – an ink monochromatic painting technique, leaving a positive mark in the topics of John Paul II's and Father Jan Twardowski's poetries.

Key words: Buddhism, inter-religions dialogue, fine arts